

Klara Ćapalija
Sveučilište u Zadru
HR-23000 Zadar, Ul. Mihovila Pavlinovića 1
klara.capalija@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0545-1997>

MEDITERAN U SLICI, PROSTOR DODIRA KRŠĆANSTVA I ISLAMA
(IMAGES IN THE BORDERLANDS – THE MEDITERRANEAN BETWEEN CHRISTIAN
AND MUSLIM WORLDS IN THE EARLY MODERN PERIOD (UR. IVANA ĆAPETA RAKIĆ
I GIUSEPPE CAPRIOTTI), BREPOLS, 2022.)

U izdanju uglednoga belgijskog izdavača Brepols Publishers, sa sjedištem u Turnhoutu i koji se diči izdavačkom aktivnosti od 1796. godine objavljujući radove iz polja humanističkih znanosti s fokusom na povijest, arheologiju, povijest umjetnosti, jezike i literaturu, godine 2022. objavljen je svezak naslova *Images in the Borderlands – The Mediterranean between Christian and Muslim Worlds in the Early Modern Period* (ISBN 978-2-503-59508-5, E-ISBN 978-2-503-59509-2, DOI 10.1484/M.MEMEW-EB.5.123930). To je prvi objavljeni naslov iz nove Brepolsove knjižne serije *Medieval and Early Modern Europe and the World* čiji je cilj sagledavanje interakcija između Europe i nezapadnoga svijeta otvarajući nova područja rasprave i istražujući interkulturalni dijalog te utjecaj međukulturalnih kontakata između srednjovjekovne i ranonovovjekovne Europe i nezapadnih društava. Kao što je razvidno iz preambule, publikacija okuplja rezultate istraživanja koja su prezentirana na dvodnevnoj međunarodnoj konferenciji održanoj na Filozofskome fakultetu u Splitu, u rujnu 2020. godine, u sklopu jedne od aktivnosti europskoga projekta naslovljena *Islamic Legacy: Narratives East, West, South, North of the Mediterranean (1350–1750)* koji podržava i financira European Cooperation in Science and Technology (COST). Svrha je projekta implementiranje transnacionalnoga i interdisciplinarnoga pristupa u proučavanju odnosa kršćanstva i islama u srednjemu i ranome novom vijeku na prostoru Europe i Mediterana koji bi trebao prevladati dosadašnju segmentaciju prisutnu u izučavanju predmetne tematike. Izdavanje publikacije podržao je još jedan projekt koji financira Ministarstvo znanosti i financija Kraljevine Španjolske, *IMPI2: Antes del orientalismo: Figuras de la alteridad en el Mediterráneo de la Edad Moderna: del enemigo interno a la amenaza turca* čiji je nositelj Sveučilište UNED u Madridu. Glavni urednici publikacije *Images in the Borderlands* jesu dr. sc. Ivana Ćapeta Rakić, izvanredna profesorica i pročelnica Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Splitu koja se u svojim recentnim radovima bavila „drugošću“, odnosno ikonografijom koja odražava kršćansko-islamske odnose na prostoru Jadrana, i dr. sc. Giuseppe Capriotti, izvanredni profesor ranonovovjekovne povijesti umjetnosti na Sveučilištu u Macerati koji je objavio nekoliko radova i knjiga koje proučavaju slikarska djela na kojima se pojavljuje protužidovska i protuturska

ikonografija. Knjiga je u cijelosti objavljena na engleskome jeziku, obasiže tristo i deset stranica te sadrži trinaest radova uvažениh znanstvenika podijeljenih u tri tematska dijela. Obogaćena je dvadeset i jednom crno-bijelom ilustracijom i čak pedeset i osam koloriranih, a dostupna je u tiskanome, tvrdo ukorićenome izdanju te elektronskome izdanju u otvorenome pristupu. Zbog preglednoga sadržaja, popisa ilustracija te kazala lokaliteta i imena na kraju, knjiga je jednostavna i pristupačna za korištenje. Dizajn naslovnice djelomično je determiniran identitetom knjižne serije kojoj pripada, pa se na naslovnoj stranici pojavljuje blijedo kolorirana geografska karta srednjovjekovnoga poimanja triju kontinenata: Europe, Afrike i Azije koja se pojavljuje i na ostalim naslovnicama iste serije. Ipak, drugačijom je čini fotografija u prvome planu koja u punome koloru prikazuje proroka Muhameda, odnosno detalj sa slike *Disputa o bezgrešnome začecu Marijinu* autora Mihovila Luposignolija iz 1727. godine koja se nalazi u crkvi Uznesenja Marijina na Poljudu u Splitu. Urednici su tako zasigurno željeli povezati lokalni primjer refleksije kršćansko-muslimanskih odnosa u likovnome narativu s mjestom održavanja navedena kongresa kao ishodišta za radove sadržane u knjizi. Monografija nudi jedinstveno istraživanje kulturne povijesti Mediterana u ranome novom vijeku ispitujući religiju u vidu kršćansko-muslimanskih susreta i sukoba te načina na koji su ti odnosi bili predstavljeni u umjetničkim djelima toga vremena. Uzimajući slike iz toga razdoblja kao polazišnu točku istraživanja, navedeno interdisciplinarno djelo okuplja suradnike iz različitih područja kao što su povijest kulture, povijest umjetnosti, arheologija i političke znanosti. U uvodnome dijelu, koji potpisuju urednici Čapeta Rakić i Capriotti, razmatraju se dvije osnovne paradigme sadržane u naslovu, pogranična područja i slike. U tome smislu autori ističu metodološku revoluciju koja je uspostavljena školom Anala kada su povjesničari počeli u obzir uzimati geografske odrednice prilikom izučavanja povijesti te slike kao relevantne povijesne dokumente. Kako je naglasio Peter Burke, jedan od utemeljitelja metode kulturalne povijesti u Engleskoj, slike kao povijesni dokazi predstavljaju izazov za kulturne povjesničare. U slučaju naslijeđene islamske arhitekture u današnjoj Europi, primijetio je da su građevine često palimpsesti, pa je izazov rekonstruirati njihov izgled u različitim trenutcima njihove povijesti. U slučaju slikarstva, kršćanske slike muslimana u Lepantskoj bitci, primjerice, predstavljaju izazov stereotipiziranja predstavljenih figura. Za tradicionalne pozitivističke povjesničare takve devijacije predstavljaju smetnju, a za povjesničare kulture mogu se pretvoriti u prednost, izvor za povijest izučavanja predrasuda. Kao što je „pogranično područje“ u promatranome razdoblju bilo podložno stalnim promjenama, tako je i „slika“ doživljavala vlastitu evoluciju. Za navedenu je publikaciju iznimno važna geografija umjetnosti koja kontrastira političke i administrativne te umjetničke i kulturne granice. Moć umjetnosti i slike dokazuje se tako da se umjetničke granice rijetko preklapaju s državnima, a također moguće je pronaći određene geografske zone u kojima dolazi do susreta i preklapanja dviju ili više umjetničkih struja na granicama susjednih država. Centri umjetnosti šire svoje utjecaje i postulate i sudaraju se s drugim centrima stvarajući tako svojevrzne granice, što je već odavno potvrdio prostor Jadranskoga, Tirenskoga i cijeloga Sredozemnog mora. Ipak, u ovoj studiji, a posebno u prvome dijelu, poroznost graničnoga u umjetničkome svijetu naglašena je terminom „pograničnoga područja“

kako bi se posebno naglasila karakteristika jadranskoga prostora, ali i cijeloga Mediterana koji je ipak funkcionirao kao polupropusna membrana dozvoljavajući određeno miješanje i preklapanje, dakle konfrontaciju, i različite ikonografske eksperimente, što je suprotno terminu „granica“ koji je strog i predstavlja oštru liniju razdvajanja. Tako je prva tematska cjelina naslovljena *Borderland – The Mediterranean Basin between the Two Worlds*, a otvara je članak *Rival Legacies; Islamic Art in Early Modern Europe* Petera Burkea koji uspoređuje dva različita islamska naslijeđa, arapsko u Španjolskoj i Portugalu te osmansko u Srednjoj i Istočnoj Europi, a drugo je zanimljivo zbog pojave tzv. granične kulture koja se ipak razlikovala od kulture centara (Beč i Istanbul). Iduća dva članka posvećena su arhitekturi (utvrdama), a njihovi su autori Ferenc Tóth (*The Bastions of the Ottoman Capital; The Fortresses of the Dardanelles and the Bosphorus Seen by French Military Engineers, Diplomats, and Travellers in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*) i Ivan Alduk (*Zadvarje (Duare); The Fate of a Fortress at the Border of Two Worlds*). Alduk se bavi utvrdom u Zadvarju, ali nudi i širi kulturološki pogled naglašavajući da su neki od danas prisutnih običaja na tome prostoru posljedica susreta i preklapanja dviju kultura u prošlosti. Zadnji članak prvoga dijela monografije, *The Image of Elite Corps, from Al-Andalus to Lepanto*, čija je autorica Ane Echevarria, bavi se čuvarima granica (janjičarima i drugima) i njihovom vizualnom pojavom na likovnim djelima koja tako postaju izvori za proučavanje povijesnih događaja. Drugi dio publikacije, *Lepanto – The Image and the Reflection of the Battle in the Mediterranean Basin and Beyond*, posvećen je Lepantu, jednom od najvećih novovjekovnih medijskih događaja prema riječima Milana Pelca. Njime se, između ostaloga, potvrđuje moć „slike“ koja u promatrača izaziva snažne emocije. Drugi dio publikacije otvara rad Laure Stagno (*Between Liguria and Southern Piedmont; Images of Lepanto in Religious Contexts*) koja istražuje mnogostrukost ikonografskih rješenja na ligurijskome i susjednome, južnome pijemontskom teritoriju s posebnim naglaskom na ikonografiju Ružarija. Chiara Giulia Morandi u članku *Heroic Comparisons in Images of Christian Political and Military Leaders Engaged in the Wars against the Turks; Some Observations Starting from the Battle of Lepanto (1571)* naglašava posttridentsku tendenciju u kojoj se vojskovođe i političke figure uspoređuju sa starozavjetnima. Juan Chiva i Víctor Mínguez zajedno su se u članku *Johannes Sambucus's Arcvs aliqvot trivmphal (Antwerp, 1572); Visual and Written Propaganda for the Victor at Lepanto* dotaknuli teme o slavljeničkim konstrukcijama prikazanima na grafikama u apologijskome djelu za Don Juana Austrijskoga, a koje su služile kao snažno propagandno i ideološko oružje austrijske vladarske kuće. Drugačije viđenje Lepanta, iz osmanske perspektive i temeljno na osmanskim izvorima, nudi Naz Defne Kut u radu *On the Other Hand; The Battle of Lepanto in Ottoman Sources*. Treći dio monografije jednostavno je naslovljen *Circulation – From Ancient to Modern, across Imagined and Secret Battles Reflected in Images* donoseći širok spektar radova koji se bave cirkulacijama na relaciji tekst – slika ili cirkulacijama određenih tema. Otvara ga esej *The Rhetorical Index in the Portraits of Mehmed II; Some Episodes between Words and Images, from the West Shore of the Mediterranean* čiji je autor Angelo Maria Monaco, a koji se bavi „slikom“ Mehmeda II. u pisanim i na slikovnim izvorima na Mediteranu. Cristelle Baskins i Borja Franco Llopis u radu *Representing Africa in the Exequies for King*

Philip II zadržavaju usmjeravaju se na odnos slike i teksta baveći se personifikacijama Afrike i osvajanjem Peñón de Véleza na privremenim funeralnim konstrukcijama za ispraćaj Filipa II. u Sevilli te ih uspoređuju s onima postavljenim u drugim gradovima. Rad naslova *Old and New Enemies in Ancient and Modern Battles; Anachronisms in Three Works by Mattia Preti in Malta*, autorice Marie Luise Ricci, bavi se prikazima vojnih uspjeha kršćanske vojske na djelima čiji su naručitelji malteški vitezovi, a koji se nekada koriste srednjovjekovnim temama kako bi naglasili važnost stalnoga rata protiv nevjernika. Francesco Sorce (*'Macometto in Una Nugola Nera' (Muhammad in a Black Cloud); The Imaginary War of Giovanni da San Giovanni (and Ferdinando II de' Medici) at Palazzo Pitti*) piše o elementima freskociklusa Giovannija Mannzonia u palači Pitti i prikazu Muhameda kao granici klasične civilizacije i islamskoga barbarizma. Zadnji članak publikacije naslovljen je *'At his Feet': The Image of the Eastern Prisoner in Late Baroque Iberian Public Sculptures*, a njegov autor Iván Rega Castro problematizira cirkulaciju teme turskoga ili maurskoga roba postavljena pod noge pobjedničkih prinčeva i kraljeva mapirajući ih u Portugalu, Španjolskoj, Francuskoj i Italiji.

Ova knjiga podjednako je primamljiva povjesničarima i povjesničarima umjetnosti jer umjetničku sliku predstavlja kao važan povijesni dokaz. Istovremeno, nakon ere publikacija koje su naglašavale stilsku analizu, žarište se usmjerava na ikonografiju.